

Arap Baharı sonrası ayaklanmaların olduğu ülkelerde yapılan seçimler ve seçim propagandaları esnasında, Türkiye ekonomide gösterdiği başarısıyla, İslam ve demokrasiyi bir arada yürütebilmesiyle bir rol model olarak görülüyordu.

Arap Baharı ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Arab Spring and Turkey - European Union Relations

Aylin ÜNVER NOI

Abstract

The popular uprising that started in Syria on March 2011 has not come to an end despite the fact that it started more than 1,5 years. While the extension of the conflict makes the change in Syria harder, it also increases the cost to be caused by the change. One of the most important problems on Syrian problem is the ambiguity regarding what kind of socio-political structure will emerge after the Baas regime. This study strives to find an answer to the aforesaid question, and it tries to make a prediction regarding the "post-Assad Syria". The aforesaid prediction will be based on the Lebanon and post-2003 Iraq examples which have similar social structures with Syria and ruled by the weak central authority. The main argument of the paper is the possibility that in case of a sudden regime change in Syria, it might be worse than the current situation and that it might not generate democracy.

Keywords: Syria, Baath Party, post-Assad period, regime change

Sovyetler Birliği'nin bir tehdit olarak ortadan kalkması ve Avrupa Birliği (AB) ile eski ivmesini kaybeden hatta donma noktasına gelen Türkiye-AB ilişkileri, Ankara'nın daha önce ABD ve AB eksenli Batı yanlısı politikalarını gözden geçirmesine ve sonrasında da ilişkilerini sadece Batı ile değil tüm ülkelerle geliştirme politikasına neden olmuştur.

Giriş

Türkiye 2002 yılından itibaren dış politikasında, özellikle de Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerinde, yeni bir döneme girmiştir. "Komşularla sıfır sorun" yaklaşımı Türkiye'nin sadece İran, Irak ve Suriye ile ilişkisinin normalleşmesine ve iyileşmesine neden olmamış; aynı zamanda Türkiye'nin "yumuşak gücü" (soft power) ile diğer bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesine ve bölgesel projelerin hayata geçirilmesine olanak sağlamıştır.¹ Fakat Arap Baharı ve sonrasında bölgede yaşanan değişimler Türkiye için bazı yönlerden avantaj sağlarken, komşularıyla ilişkilerinde aynı avantajı sağlayamamıştır. Diğer taraftan, bir "normatif güç" (normative power) olarak Avrupa Birliği'nin, norm ve değerlerini Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya çeşitli projelerle yaymadaki başarısızlığı ve Arap Baharı, AB'nin yeni arayışlara yönelmesine neden olmuştur.² Bu makalede, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya bakış açıları ve bu bağlamda uyguladıkları projeler incelenmekte ve Arap Baharı'nın hem Türkiye'nin hem de Avrupa Birliği'nin bölge politikalarında nasıl bir etkisi olduğu irdelenerek taraflar arasında kısa ve orta vadede yakınlaşma mı yoksa uzaklaşma mı olacağı tartışılmaktadır.

Türkiye'nin Arap Baharı Öncesi Ortadoğu Yaklaşımı

Türkiye'nin Ortadoğu'ya karışmama politikasını daha fazla sürdürmek istemeyen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Arap dünyasında daha aktif bir rol oynama arzusu, Türkiye'nin önce

komşu ülkelerle olan ilişkilerinin normalleşmesine ve iyileşmesine, Arap ve Arap olmayan Müslüman ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmesine ve bölgedeki sorunlu ülkelerin problemlerini çözmede arabulucu rolü oynamasına olanak sağlamıştır.

Bu dış politika değişikliğinin baş mimarlarından biri Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'dur. Geliştirdiği "Stratejik Derinlik" ve "Komşularla Sıfır Sorun Politikası" kavramları Ankara'nın yeni dış politikasını oluşturmasını sağlamıştır. Ancak, bu dış politika değişiminde rol oynayan diğer faktörleri de göz ardı etmemek gerekir. Sovyetler Birliği'nin bir tehdit olarak ortadan kalkması ve Avrupa Birliği (AB) ile eski ivmesini kaybeden hatta donma noktasına gelen Türkiye-AB ilişkileri, Ankara'nın daha önce ABD ve AB eksenli Batı yanlısı politikalarını gözden geçirmesine ve sonrasında da ilişkilerini sadece Batı ile değil tüm ülkelerle geliştirme politikasına neden olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin İslam ve Osmanlı geçmişine saygı ve hayranlık duyan bir sosyal sınıfın ortaya çıkması, bu yön değişiminin özellikle Osmanlı'nın eski toprakları, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Balkanlara doğru olmasına yol açmıştır.³

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2008 Gazze Savaşı sonrası İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile "one minute" tartışması, onu izleyen süreç içerisinde "kısa sandalye" krizi, Türkiye'nin İran, Suriye ve Hamas ile gelişen ilişkileri ve İsrail komandolarının insani yardım taşıyan Mavi Mar-

mara gemisine yaptıkları saldırı sonrasında kötüleşen Türkiye ve İsrail ilişkileri Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Hatta Türkiye-İsrail ilişkilerinin kötüleşmesi bu dönemde öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Türkiye'nin İran'ın etki alanındaki İsrail karşıtı kampa girdiği iddia edilmiştir.

Bu dönemde, komşularla ilişkiler, önceleri ikinci dereceden öneme sahip konularda (low politics) işbirliği yollarını açmıştır. Daha sonra bu işbirliği bölgedeki diğer Müslüman ülkelerini de kapsayarak, işbirliği kapsamının sadece fonksiyonel olarak yayılma potansiyelinin olmadığını, aynı zamanda coğrafi olarak yayılmasının da söz konusu olduğunu göstermiştir. Ekonomik işbirliği, ikili serbest ticaret anlaşmaları, diğer ikinci dereceden öneme sahip konulardaki anlaşmalar, karşılıklı olarak vizelerin kaldırılması, yabancıların mülk almalarını sağlayan yasaların çıkarılması gibi uygulamalar, bölgede Arap Baharı öncesi dönemde Türkiye ve diğer bölge ülkeleri arasında ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.

İlk defa AB'nin "Schenghen Anlaşması"ndan esinlenen "Şamgen" fikri Başbakan Erdoğan tarafından bölge ülkelerinin karşılıklı vize uygulamalarının kaldırılması için dile getirilmiştir. Bu proje aynı zamanda bölge ülkeleri arasında "ortak pazar" kurulmasını öngörmektedir.⁴

Türkiye'nin hızlı ekonomik büyümesi, bölge ülkelerinde yayınlanan ve Türk yaşam biçimini özendirici bir şekilde anlatan televizyon dizileri, bu dizilerin Türkiye'ye gelen Arap turistleri artırması ve bunun sonucunda karşılıklı kültürel etkileşimde artış, bölge ülkeleri ile hem eğitim yoluyla hem de iş dünyası ve hayır işleri vasıtasıyla kurulan ilişkiler, hepsi zaman içinde bölge ülkeleri için Türk imajını olumlu yönde etkileyerek Türkiye'nin cazibe merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Türkiye bu anlamda "yumuşak gücü"nü başarılı bir şekilde bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmek için kullanmıştır. Tüm bu gelişmeler aynı zamanda Türkiye'ye bölgede siyasi anlamda bir ağırlık kazandırmıştır.

Avrupa Birliği'nin Arap Baharı Öncesi Ortadoğu Yaklaşımı

Avrupa Birliği'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinin kurumsallaşması ise 1973 Arap-İsrail Yom Kippur Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. Avrupa Birliği'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile olan 1973 yılı sonrası politikalarını dört madde altında inceleyebiliriz:

1) Avrupa Topluluğu ve Arap Ligi arasında 1973 Yom Kippur Savaşı ve onu takiben Avrupa ülkelerine uygulanan petrol ambargosu sonrasında Kopenhag Avrupa Konseyi'nde kurulan Avrupa-Arap Diyalogu ile tüm Arap ülkeleri ile kurulan çoktarafli (multilateral) ilişkiler;⁵

2) Güney ve Doğu Akdeniz ülkeleri ile AB arasında küresel-genel Akdeniz politikası altında yapılan ikili işbirliği anlaşmaları;

3) Bölgedeki Arap Mağrib Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi gibi alt-bölgesel örgütlerle yapılan çok tarafli anlaşmalar;

4) 5+5 işbirliği, İtalya'nın Akdeniz'de Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (Conference on Security and Cooperation in the Mediterranean) girişimi gibi çeşitli AB üyesi devletler ile çeşitli Kuzey Afrika ve Ortadoğu devletleri arasında kurulan ilişkiler.⁶

Komünizmin sona erdiği ve İslami köktendinciliğin yükselişe geçtiği Soğuk Savaş sonrası dönemde, problemler ulusal sınırları aştığından daha yaratıcı ve ulusüstü yaklaşımların oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Nüfus artışı, bölgesel ekonomik eşitsizlikler, bunun yol açtığı Kuzey Afrika ülkelerinden AB üye devletlerine artan göç akımı, yükselen Batı-karşıtı eğilimler, buna karşılık AB üye devletlerinde artan yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi yeni tehditler güvenlik endişelerine yol açmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında Madrid (2004) ve Londra'da (2005) meydana gelen El-Kaide terör saldırıları bu güvenlik endişelerinin daha da artmasına neden olmuştur. Güvenlik endişeleri ile birlikte, bölge ülkeleri ile enerji ve ticaret

Kuzey Afrika'dan AB ülkelerine göçe ve bölgedeki radikal İslamın etkisinin AB'ne yansımalarına neden olabilecek bu gelişmeler, AB üye devletlerinde endişelere yol açtı ve bir takım önlemlerin gerekliliği ortaya çıktı.

ilişkilerini geliştirme eğilimi, AB'nin bu bağlamda pek çok proje geliştirmesine neden olmuştur. Serbest ticaret anlaşmaları, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını ortadan kaldırma amaçlı olarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile yapılan boru hattı projeleri dışında AB değer ve normlarını ihraç ederek bölge ülkeleri ile daha kapsamlı bir tür işbirliği ve ortaklık yoluyla bölgeye istikrar, barış ve refah getirmeyi amaçlamış ve Akdeniz Ortaklığı, Avrupa Komşuluk Politikası, Akdeniz için Birlik gibi projeleri uygulamaya koymuştur.⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa Birliği'ni, güneyindeki komşularından gelebilecek muhtemel tehditlere karşı geliştirdiği dış politika yaklaşımı, işbirliği ve ortaklıklar yoluyla bölgede istikrar ve denge sağlamayı amaçlamıştır. AB bunu gerçekleştirmek adına, kendi norm ve değerlerini -demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakla-

rı, piyasa ekonomisi- bölge ülkelerine önermiş ve bu bağlamda geliştirdiği Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Avrupa Komşuluk Politikası gibi bölgesel politikalarla Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya barış, istikrar ve refah getirerek buradan kendisine yönelik gelebilecek her türlü tehdidi de bertaraf etmeyi hedeflemiştir.

Arap Baharı'nın Türk Dış Politikası Üzerinde Etkisi

Tunus'ta 5 Ocak 2011'de başlayan ve "Yasemin Devrimi" olarak adlandırılan ayaklanmalar kısa sürede tüm Arap dünyasına yayıldı. Bu beklenmeyen gelişme bölgedeki tüm ülkeleri hazırlıksız yakaladı ve bu ülkelere karşı verilecek tepkilerinin farklı olmasına neden oldu. Örneğin, Türkiye, Tunus ve Mısır'daki değişim için daha istekli ve hızlı bir tepki verirken aynı tepkiyi Libya'da,

Arap Baharı, Türkiye için hem fırsatları hem de sorunları beraberinde getirmiştir. Mevcut ortamda Arap Baharı öncesi politikaları uygulamanın zor olduğu ve halen belirsizliklerin olduğu bu ortamda daha dikkatli ve tutarlı bir politika izlemesi Türkiye açısından önemli gözükmektedir.

Yemen’de ve Bahreyn’de gösterememiştir.⁸ Aslında bu yaklaşımın, bölgede Arap Baharı sonrası ortaya çıkacak bölgesel gruplaşmaların ön habercisi olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, Türkiye’nin bu gelişmelerin yarattığı yeni ortamdaki rolü, daha önce Şii İran ile Sünni Suudi Arabistan arasında gruplaşan ve kutuplaşan Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri arasındaki ilişkilerin geleceğini belirleyecek etkenlerden biri olacaktır.

Türkiye açısından, Arap Baharı Suriye’ye ulaşana kadar bir sıkıntı yoktu. Çünkü Arap Baharı sonrası ayaklanmaların olduğu ülkelerde yapılan seçimler ve seçim propagandaları esnasında, Türkiye ekonomide gösterdiği başarısıyla ve İslam ve demokrasiyi bir arada yürütebilmesiyle bir rol model olarak görülüyor ve seçim propagandalarında kullanılıyordu. Bu durum da Türkiye için bir sıkıntı yaratmıyor tam tersine bölge ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirme yönündeki politikalarını destekliyordu.

Ancak, Arap Baharı Suriye’de etkisini göstermeye başladığında Türkiye’nin baştaki ılımlı ve yapıcı tavrı zaman içerisinde sertleşti ve hem Türkiye-Suriye hem de Türkiye-İran ilişkilerini olumsuz yönde etkilemeye başladı. Bununla beraber, Irak Başbakan Yardımcısı Tarık el Haşimi ile ilgili olarak Türkiye’nin tutumu ve dolayısıyla Irak Başbakanı Nuri Al-Maliki ve Irak merkezi hükümeti ile bozulan ilişkiler Arap Baharı öncesi oluşturulan “Komşularla Sıfır Sorun Politikası”nı tartışmalı hale getirdi.

Suriye’nin muhalefet içindeki zaafı kendi yararına kullanarak bazı Suriyeli Kürtleri muhalefetin dışında bırakması ve PKK’nın Suriye’deki uzantısı olarak adlandırılan PYD’nin PKK’ya desteği ve bunun sonucu artan PKK terörü gerginleşen Türkiye-Suriye ilişkilerini daha da kötüleştirilmiş; İran ve Irak’tan, özellikle Kuzey Irak Bölgesel Hükümeti’nden bu konuda Türkiye’nin yanında saf tutmaları istenmiştir.

Arap Baharı, Türkiye için hem fırsatları hem de sorunları beraberinde getirmiştir. Mevcut ortamda Arap Baharı öncesi politikaları uygulamanın zor olduğu ve halen belirsizliklerin olduğu bu ortamda daha dikkatli ve tutarlı bir politika izlemesi Türkiye açısından önemli gözükmektedir. Diktatörlüklere karşı demokrasi yanlısı bir portre çizerken AB Genişleme Raporu ile Türkiye’nin demokrasi açısından zaaflarının gösterilmesi Türkiye açısından olumsuz bir gelişmedir ve bölgede Türkiye’nin imajına zarar verebilir.⁹ Dolayısıyla, demokrasisini iyileştirmesi ve geliştirmesi ve demokrasi karşıtı gözükten uygulamalardan vazgeçilmesi Türkiye’nin hem AB üyeliği yolunda hem de bölgedeki “yumuşak gücü”nü pekiştirmede olumlu yönde katkısı olacaktır.

Arap Baharı’nın Avrupa Birliği Dış Politikasına Etkisi

Türkiye kadar Avrupa Birliği de bu gelişmelere hazırlıksız yakalandı. Coğrafi olarak yakınlığı dolayısıyla Kuzey Afrika’dan AB ülkelerine göçe ve bölgedeki radikal İslamın etkisinin AB’ne yansımalarına neden olabilecek bu gelişmeler, AB üye devletlerinde endişelere yol açtı ve bir takım

önlemlerin gerekliliği ortaya çıktı. Özellikle de Akdeniz'e kıyısı olan ve bu sorunlu bölgeye coğrafi ve tarihsel anlamda yakın olan ülkelerde bu endişe ön plandaydı. Aslında AB, hızlı bir şekilde olaylara tepki göstermesi gerekirken, bu konuda aciz kaldı.

Fransız Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy döneminde Fransa'nın değişen ABD ve NATO politikaları, Transatlantik dayanışmasına katkıda bulunmuş ve Akdeniz'de daha büyük bir Transatlantik işbirliğinin yolunu açmıştır. Fransa, NATO'ya tekrar entegre olmasıyla İngiltere ve ABD ile diplomatik ve stratejik işbirliğine girmiştir. Daha sonra bu işbirliğine diğer müttefikler de katılmıştır. Bu da Libya'daki Muammer Kaddafi rejimini devirme konusunda beraber hareket etmelerini sağlamıştır. Yine bu şekilde ABD, İngiltere ve Fransa Şam'daki büyük elçiliklerini kapatarak ve yaptırımlar uygulamaya koyarak Esad rejimine karşı bu dayanışmayı devam ettirmişlerdir.

Ancak, Arap Baharı öncesi AB'nin bölgede uyguladığı projelerin istenilen verimi ve sonucu vermekte başarısız olması, AB'yi yeni arayışlara itmiştir. Arap Baharı'nın hemen sonrasında ise İtalya tarafından önerilen ve amacı Akdeniz için Birlik'in kalkınma projelerine ek kaynak ve finansal yardım paketleri sağlamak olan "Akdeniz için Yeni Bir Plan" önerisi getirilmiştir. Bu plan Kuzey Afrika ve Ortadoğu için yeni bir Marshall Plan'ı olarak da adlandırılmıştır.¹⁰

AB Komisyonu, Arap Baharı sonrası değişen bölge şartlarına ve onların demokrasiye geçişine katkıda bulunacak birçok eylem planı kararı almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: 1) Ülkelerin demokrasiye geçiş süreçlerine ve kurumsal yapılanmalarına ve ekonomik büyümelerine destek vermeyi amaçlayan "SPRING" Programı (The Support to Partnership, Reform and Inclusive Growth - Ortaklık, Reform ve Kapsayıcı Büyüme için Destek Programı) 2) İstihdam Yaratma ve Yaşam Koşullarını İyileştirme Projeleri (Tunus), 3) Erasmus Mundus Öğrenci ve Öğretim Üyesi Değişim Programı, 4) Sivil Toplum Örgütlerini Güçlendirmek için Komşu Sivil Toplum Tesisi (Neighbourhood Civil Society Facility).¹¹

Bahsi geçen programların yanı sıra diğer konularda da bölge ülkelerine yardımcı olacak alanlar tanımlanmıştır. Bunların arasında, tarımı ve kırsal gelişimi destekleyecek pilot programlar başlatmak, alt bölgesel işbirliğini desteklemek, iş ve sosyal politikalar konusunda diyalog geliştirmek ve Akdeniz halkları üzerindeki net fayda sağlayacak Akdeniz için Birlik (Union for the Mediterranean) projelerine odaklanmak gibi pek çok konu bulunmaktadır.¹²

Ancak, AB tüm bu bahsi geçen proje, karar ve uygulamalarında, güney komşularındaki dönüşüm sürecine hızlı bir şekilde cevap verememiştir. AB'nin Arap Baharı'na tepkisindeki gecikme sonrasında bu tarz gelişmelere karşı özellikle de komşu ülkelerinde gerçekleşebilecek gelişmeler konusunda AB'nin daha hızlı tepki vermesini sağlayacak bir mekanizma olan ve ABD'deki "Ulusal Demokrasi Vakfı" (National Endowment for Democracy) projesinden esinlenen "Avrupa Demokrasi Vakfı" (European Endowment for Democracy) projesi devreye sokulmuştur. Böylece, Birliğin kurucu değeri ve AB dış politikasının bel kemiği olan demokrasinin bu yolla hızlı ve somut bir şekilde desteklenmesi amaçlanmaktadır.¹³

AB üye devletlerindeki mali ve ekonomik kriz ve onun olumsuz etkileri kısa vadeli çözülebilecek gibi görünmemektedir. Dolayısıyla projelere finansal kaynağın bulunması sürecinde sıkıntılar yaşanacağı ya da en azından AB, bu projeleri kısa ve orta vadede uygulamaya koymak açısından sorun yaşayacak gibi görünmektedir.

Ayrıca, AB'nin kendi içinde yaşadığı mevcut ekonomik ve finansal krizden ötürü ortaya çıkan demokrasideki tıkanma onun bir "normatif güç" olarak bu norm ve değerleri yaymasını ve bağlamda özendiriciliğini kaybetmesine neden olabilir. Amerikalı toplumbilimci Inglehart'ın demokrasi ve ekonomik kalkınma arasında kurduğu korelasyon bugün yıpranmıştır¹⁴ AB, Avrupa Sosyal Modeli ve refah devleti politikaları ile çekim merkezi iken, bugün kemer sıkma politikaları AB'nin sosyal devlet anlayışını geride bırakmasına yol açmıştır.

AB'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin diğer bir olumsuz yansıması da AB üye devletlerinde Türkiye'nin AB üyeliği karşıtlığı ile bilinen aşırı sağ partilerin kriz ortamından faydalanıp oylarını arttırmasıdır.

Fransız Profesör Guy Hermet'in dediği gibi; "demokrasi dünyanın çevresinde yayılırken, merkezinde tükeniyor." Hermet bu durumu son olarak değil sonun başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Bunun nedeni de Hermet'e göre, "toplumlar maddi sınırlarındadır". Hermet'e göre, "Demokrasinin özü verilen maddi sözlerdir ki bugün refah devleti artık hiçbir sözü karşılayamayacak durumdadır". Bu da "demokrasinin üzerine kurulduğu umudu yok etmektedir".¹⁵ Bu durum içerisindeki AB için, bir normatif güç olarak norm ve değerlerini yaymak ve özendirici bir güç olmak eski durumuna kıyasla daha az muhtemel görünmektedir.

Dış Politika Koordinasyonu Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye'nin AB yolculuğu, 1959 yılında Avrupa Ekonomi Topluluğu'na ortak üyelik için başvur-

ması ile başlamış, 1963 yılında ortaklık anlaşması ve 1995 yılında Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği'ni kuran anlaşma ile devam etmiştir. Türkiye 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilmiş ve 2005 yılı itibarıyla AB ile müzakerelere başlamıştır.

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve Almanya Şansölyesi Gerhard Schröder döneminde açılan müzakereler, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve Almanya Şansölyesi Angela Merkel döneminde aynı ivme ile devam edememiştir. Türkiye'ye tam üyelik yerine "imtiyazlı ortaklık" verilmesini savunan Merkel ve Sarkozy döneminde Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinde birçok faslın açılması veto edilmiştir. Müzakere sürecinin yavaşlaması Türkiye'nin AB'ye daha şüpheli bakmasına ve AB-karşıtlığının artmasına neden olmuştur.

AB üye devletlerindeki mali ve ekonomik kriz ve onun olumsuz etkileri kısa vadeli çözülebilecek gibi görünmemektedir. Dolayısıyla projelere finansal kaynağın bulunması sürecinde sıkıntıların yaşanacağı ya da en azından AB, bu projeleri kısa ve orta vadede uygulamaya koymak açısından sorun yaşayacak gibi görünmektedir.

Türkiye'nin tüm ülkelerle ilişkileri geliştirmeye yönelik dış politika anlayışı daha önceki AB ve ABD eksenli politikalardan çıkmasına vesile olmuştur.¹⁶ Tüm bu gelişmeler, son yıllarda AB ve Türkiye arasındaki dış politika diyalogunu azaltmıştır. Örneğin, Lizbon Anlaşması (2009) öncesinde, Türk temsilciler AB Troykası (AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, AB mevcut dönem Başkanı, AB gelecek dönem Başkanı'ndan oluşan üç kişilik yönetim) ile düzenli olarak toplanırlardı. Türk yetkililer ayrıca AB üye devlet temsilcileri ile hükümetlerarası konferanslarda Türkiye'nin üyeliğini tartışmak için toplanırlardı. Türkiye-AB ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde, Türkiye dış politikasını sadece kendisi için önemli olan konularda değil daha birçok konuda AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP - Common Foreign and Security Policy - CFSP) ile aynı yönde tutacak adımlar atardı.¹⁷ Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye'nin ODGP üzerindeki müzakerelerini bloke etmesiyle, AB ve Türkiye arasında ODGP ile ilgili resmi görüşmeler gerçekleştirme olanağı ortadan kalkmıştır. Bu durum, büyük ihtimalle 1 Temmuz-31 Aralık 2012 tarihleri arasında, yani Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB dönem başkanlığı süresince devam edecek gibi görünmektedir.

AB'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin diğer bir olumsuz yansıması da AB üye devletlerinde Türkiye'nin AB üyeliği karşılığı ile bilinen aşırı sağ partilerin kriz ortamından faydalanıp oylarını arttırmasıdır. Bu da hem diğer partilerin Türkiye'nin AB üyeliği karşısı söylemleri oy kazanma amaçlı seçim kampanyalarında kul-

lanmalarına hem de mevcut karşılığın daha da artmasına neden olabilir.¹⁸ Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, Türkiye ve AB ilişkilerinin bozulmaması yönünde hemfikirdirler. Ancak mevcut durumda, özellikle de son AB İlerleme Raporu göz önünde bulundurulduğunda yakın ve orta dönemde iyileşme olasılığı pek muhtemel görünmemektedir.

Sonuç

Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da aktif rolü, Türkiye ile AB arasında dış politika işbirliğinin kurumsallaştırılması, uygulanabilir olması ve derinleştirilmesi gerekliliğini savunan argümanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çerçeveye göre; 1) Türkiye'nin AB ODGP ile aynı yönde hareket etmesini sağlamak ve güçlendirmek için Türkiye'nin AB dış ilişkileri ile ilgili müzakerelerinin devam ettirilmesi ve AB ODGP faslının açılması, 2) Türkiye Cumhurbaşkanı veya Başbakanı ve AB Başkanı arasında yıllık bazda diyalog kurulması; Türk Dışişleri Bakanı ve AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi arasındaki toplantılarla, Türk diplomatlar ve Avrupa Konseyi Avrupa Güvenlik Komitesi arasındaki toplantıların kurumsallaştırılması gereklidir.¹⁹

Yukarıda bahsi geçen birinci maddenin yani ODGP faslının açılması pek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, ikinci madde özellikle de diplomatların düzenli toplantılarla diyaloglarının arttırılması tabandan-tavana yaklaşımın, AB mantığındaki yayılma etkisiyle (spill over ef-

fect) olumlu yönde etkisi olabilir. Ancak AB'nin Türkiye'nin müzakere süreciyle ilgili mevcut tutumu, Türkiye'nin dış politikasında AB ile ortak hareket etmesine engel teşkil etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin bölgede etkili bir güç olma arayışı beraberinde rekabeti getirmiştir. Bugün Türkiye için bölgesel güç olma ve bölgede siyasi ve ekonomik etkili bir aktör olma çabaları, Türkiye ve AB arasında özellikle de Fransa ve Türkiye arasında rekabet yaratmıştır. Türkiye ve Fransa'nın bu bağlamda stratejik rekabeti ve bununla beraber bölge ülkeleri ile olan ikili ekonomik ilişkileri AB ile Türkiye'nin dış politikalarını koordine etmeleri açısından engel oluşturmuştur. Türkiye'nin ve AB'nin 2011 Libya krizini ele alışlarındaki farklılık bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Diğer taraftan, Türkiye ve AB'nin Suriye politikası konusunda koordinasyonu ve Türkiye'nin NATO Füze Kalkanı Projesini kabul etme kararı gerekli olduğunda diğer bir deyişle ortak çıkarlar söz konusu olduğunda dış politika yaklaşımlarında ve koordinasyonunda yakınsama olabileceğini göstermiştir.

Genel bir değerlendirme yaptığımızda, Türkiye "yumuşak gücü" sayesinde bölgeye daha da yakınlaşmıştır. Herhangi bir ön şart koşmadan geliştirdiği yakın ilişkiler, ekonomideki başarısı AB'ye kıyasla Türkiye'yi bölgede daha güvenilir bir partner haline getirmiştir. Demokratik Müslüman bir ülke olması Türkiye'ye bu anlamda da avantaj sağlamaktadır. Ekonomik başarısı bölge

ülkeleri açısından Türkiye'nin bir cazibe merkezi olarak görülmesinde en önemli etkenlerden biridir. Diğer taraftan, ekonomik ve finansal kriz içerisinde olan AB kemer sıkma politikaları ile onu cazibe merkezi haline getiren refah politikalarından feragat etmek zorunda kalmaktadır. Demokrasi ve ekonomi konusundaki sıkıntıları, bir normatif güç olarak normlarını ve değerlerini yaymasını ve projeleri finanse etmesini zorlaştırmaktadır.

Bölgede diğer aktörlerin giderek artan rolü, Türkiye ve AB arasında koordinasyonun geliştirilmesi yönündeki görüşleri ön plana çıkartmaktadır. Ancak, AB ülkelerinin Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olumsuz tutumuna ilaveten mevcut krizin etkisi de, Türkiye'nin olası AB üyeliğinin sürecine zarar vermekte ve Türkiye'yi AB ekseninden uzaklaştırmaktadır. Diğer taraftan savunulan, Türkiye'deki bazı anti-demokratik gelişmeler de -ki bunlar Türkiye'nin 2012 AB İlerleme Raporunda geniş bir şekilde yer almıştır- AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Son yıllardaki en sert ve en eleştirel rapor olarak tanımlanan son AB İlerleme Raporu "Türkiye'yi gerekli siyasi kriterleri karşılamaktan uzak" ibaresi ile eleştirmektedir.²⁰ Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinin hemen hemen durma noktasına gelmesi nedeniyle ortak çıkarlar söz konusu olmadıkça AB ile dış politika konularında kısa ve orta vadede yakınlaşmanın pek muhtemel olmadığı söylenebilir.

DİPNOTLAR

- 1 "Yumuşak Güç" (Soft Power) uluslararası ilişkilerde bir ülkenin dolaylı yollardan istediklerini elde etmesini sağlama becerisidir. Bu da o ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin, ve politikalarının cazip olmasını ve bir çekim merkezi olmasını gerekli kılar. Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004).
- 2 "Normatif Güç" (Normative Power) uluslararası ilişkilerde normal şekillendirebilme yeteneğine verilen isimdir. Kendi normlarını bu bağlamda teşvik etmeyi gerektirir. AB'yi AB yapan normlar demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve sosyal adalettir. Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?" *JCMS* 2002, Cilt. 40, No. 2, ss. 239-241.
- 3 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (İstanbul: Küre Yayınları, 2010), s. 550; Graham E. Fuller, *The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World* (Washington DC: United States Institute of Peace, 2010), s. 21.

- 4 Projede yer alan ülkeler Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün. H. Hanizadeh, "Shamgen, Bright Future for United Asia," 9 March 2011, www.eurasiareview.com/09032011-shamgen-bright-future-for-united-asia/.
- 5 MEDEA – European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation (MEDEA), "Euro-Arab Dialogue," November 1996, www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-arab-dialogue/.
- 6 Gary Miller, "An Integrated Communities Approach," G. Nonneman (ed.) *The Middle East and Europe: An Integrated Communities Approach*, (London: Federal Trust for Education and Research, 1992).
- 7 Aylin Ünver Noi, *The Euro-Mediterranean Partnership and the Broader Middle East and North Africa Initiative: Competing or Complementary Projects?* (Lanham: University Press of America, 2011), s. 7.
- 8 D. Stein, *Turkey Looks at Yemen Protests from a Distance*. (Erişim Tarihi: 3 Kasım 2011) http://www.linkedin.com/share?viewLink=&sid=s671350029&url=http%3A%2F%2Flnkd%2Ein%2F32-9TG&urlhash=-hDa&uid=5536694702914416640&trk=EML_nus_share-F17&ut=0XywUW214eM4Y1
- 9 İlerleme Raporunun Kopenhag Siyasi Kriterlerinin uygulanması gerekliliğinin altı çizilen başlıkta, dava süreçleri öncesinde yapılan soruşturmanın hızlıca genişletildiği ve yargının genel olarak toplanan ve ya gizli tanıklar tarafından sağlanan kanıtları asıl kabul ettiği ve dava süreçlerinin uzunluğunun yarattığı sıkıntılar vurgulanmaktadır. Rapor ayrıca Türkiye’de ifade özgürlüğü ihlallerinin arttığı ve medya özgürlüğünün kısıtlandığını belirterek 95 gazetecinin ve 2800 öğrencinin hapiste olduğunu vurgulamaktadır. Alevilere yönelik ayrımcılığın devam ettiği, Kürt sorunu konusunda AKP ve CHP’nin ortak çözüm arama yollarının kapatıldığı da raporda değinilen diğer siyasi konulardır. Özge Mumcu, "Avrupa Komisyonu’nun Türkiye’ye İlişkin 2012 İlerleme Raporu: Değerlendirme Notu", TEPAV Ekim 2012, (1 Kasım 2012) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1350044155-1.Avrupa_Komisyonu_nun_Turkiye_ye_Iliskin_2012_Illerleme_Raporu.pdf
- 10 Marshall Planı İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’nin Batı Avrupa ekonomisinin yeniden inşası için sağlanan finansal yardım paketidir. Franco Frattini, "Marshall Plan for the Arab World," *Europe’s World* (Summer 2011), (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2012), www.europesworld.org/NewEnglish/Home_old/Article/tabid/191/ArticleType/ArticleView/ArticleID/21835/language/en-us/MarshallPlanfortheArabworld.aspx.
- 11 European Commission, "EU Response to the Arab Spring: New Package of Support for North Africa and Middle East," Press Release, 27 September 2011, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2012) europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1083&type=HTML.
- 12 Joint Communication by the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and the European Commission, *A New Response to a Changing Neighborhood: A Review of European Neighborhood Policy* (Brussels: EC, 2011), (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2012) ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf.
- 13 European Parliament Recommendation of 29 March 2012 to the Council on the Modalities for the Establishment of a European Endowment for Democracy (EED) (2011/2245(INI)) (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2012) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0113+0+DOC+XML+V0//EN>
- 14 Ronald Inglehart ve Christian Welzel, "Changing Mass Priorities: The Link Between Modernization and Democracy," *Perspectives on Politics* (March 2010), (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2012) <http://indicatorsinfo.pbworks.com/f/Inglehart+Mass+Priorities+and+Democracy.pdf>
- 15 Parliamentary Assembly, Doc. 11623, June 6, 2008, The State of Democracy in Europe: Specific Challenges Facing European Democracies: The Case Diversity and Migration
- 16 Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, s. 550; Fuller, *The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World*, s. 168.
- 17 Nathalie Tocci, "Turkey and the Arab Spring: Implications for Turkish Foreign Policy in Transatlantic Perspective," Carnegie Endowment for International Peace, 12 September 2011, carnegieendowment.org/2011/09/12/turkey-and-arab-spring-implications-for-turkish-foreign-policy-in-transatlantic-perspective/54y5.
- 18 Birçok AB üyesi ülkede kriz yüzünden popülist ve aşırı milliyetçi hareketler güçlenmiştir. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, "Resolution 1746 (2010) Democracy in Europe: Crisis and Perspectives". Sarkozy 2012 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki kampanyalarında Türkiye’nin AB üyeliğine karşıtlığını kullanmıştır. Vatan, "Türkiye Bu Kabiliyete Sahip Değil" 28 Nisan 2012, (Erişim Tarihi: 01 Kasım 2012), <http://haber.gazetevatan.com/turkiye-bu-kabiliyete-sahip-degil/446759/30/Haber>
- 19 Tocci, "Turkey and the Arab Spring: Implications for Turkish Foreign Policy in Transatlantic Perspective,"
- 20 BBC, "AB Raporu Türkiye’de Şok Etkisini Hedefledi", 12 Ekim 2012, (Erişim Tarihi: 01 Kasım 2012) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/10/121012_eu_turkey_diplomats.shtml